

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”

**Ilmiy ishlar va innovatsiyalar
bo‘yicha prorektori
G. Abduraxmanova**

2025 yil

08.00.02 – “MAKROIQTISODIYOT”

ixtisosligi bo‘yicha tayanch doktoranturaga kirish imtihoni

D A S T U R I

TOSHKENT – 2025

Dastur Toshkent davlat iqtisodiyot universitetining 2025-yil 30-oktabrdagi 3-sonli Kengashida muhokama qilingan va tasdiqlangan.

Dastur Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti “Makroiqtisodiy siyosat va prognozlashtirish” kafedrasining 2025 yil “10.17.” dagi “5” – sonli majlisida muhokama qilingan va tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri

B. Mamaraximov

Tuzuvchilar:

B.E. Mamaraximov

TDIU, Makroiqtisodiy siyosat va prognozlashtirish kafedrasini mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

M.T. Asqarova

TDIU, Makroiqtisodiy siyosat va prognozlashtirish kafedrasini professori v.b., iqtisodiyot fanlari doktori

Taqrizchilar:

A.V.Vaxabov

O'zMU, Makroiqtisodiyot kafedrasining mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor.

D.I.Ro'ziyeva

TDIU Yashil iqtisodiyot kafedrasini professori, iqtisodiyot fanlari doktori

KIRISH

O'zbekiston iqtisodiyotida transformatsiya va institutsional islohotlarni izchil davom ettirish, mamlakatda qulay investitsion va ishbilarmonlik muhitini ta'minlash hamda muvozanatlashgan pul-kredit siyosatini amalga oshirish. Pul-kredit, fiskal va tashqi savdo siyosatlarini o'zaro muvofiqlashtirish hamda tovar va xizmatlar bozorida raqobat muhitini yaxshilashga qaratilgan tarkibiy islohotlarni davom ettirish orqali 2030 yilga borib yillik inflyatsiyani 5-6 foiz darajasida ta'minlash masalalari hozirgi kundagi dolzarb vazifalardan hisoblanmoqda. Mamlakatlarning makroiqtisodiy barqarorligini mustaxkamlash va yuqori iqtisodiy o'sishni ta'minlash maqsadida iqtisodiyotni isloh qilish borasida tashqi savdo, soliq va moliya siyosatini liberallashtirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va xususiy mulk daxlsizligini kafolatlash hamda hududlarni jadal rivojlantirish, fuqarolarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish va kambag'allikni qisqartirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilanib, aholini yangi ish o'rinlari va kafolatli daromad manbai, malakali tibbiy va ta'lim xizmatlari, munosib yashash sharoitlari bilan ta'minlash sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish bo'yicha bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.¹

Bu faoliyatni ta'minlashda davlat barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, ishsizlikni kamaytirish hamda aholi turmish darajasini yaxshilash, yalpi talab va yalpi taklif muvozanatlarini saqlagan holda boshqa iqtisodiy ko'rsatkichlarni barqaror holatda saqlash talab qilinadi. Bu borada, "Makroiqtisodiyot" ixtisosligi iqtisodiyotni bir butunligicha o'rganadigan ixtisoslik ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Davlat o'zining makroiqtisodiy barqarorligini ta'minlashda asosiy ikkita siyosatlarining instrumentlaridan keng foydalangan holda erishiga harakat qiladi. Bugungi ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatda mamlakatda makroiqtisodiy barqarorlikga ta'sir ko'rsatuvchi barcha omillarni tahlil qilishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar ko'lamini kengaytirish, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mexanizmini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishi bilan bog'liq barcha jihatlarni, jumladan, inson kapitali, tovarlar va pul bozorlarining muvozanatiga erishish, monetar va fiskal siyosatlarini muvofiqlashtirish, tashqi savdo siyosatini amalga oshirish hamda boshqa masalalarni qamrab oladigan "Makroiqtisodiyot" ixtisosligi - yalpi ishlab chiqarishning barqaror o'sishini, resurslarning to'liq bandliligini, inflyatsiyaning past sur'atlarini va to'lov balansining muvozanatini ta'minlash orqali makroiqtisodiy barqarorlikka erishishning hamda inklyuziv rivojlanishni ta'minlovchi soha hisoblanadi.

Shu bilan bir qatorda, mamlakatning moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlarini ishlab chiqishda, davlat xususiy sheriklik mexanizmi qamrov darajasini oshirishda, eksportga yo'naltirilgan faol iqtisodiy siyosatni amalga oshirishda, iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi va mamlakat fiskal siyosatining aniq me'yorlarini ishlab chiqishda, iqtisodiyotning real sektorini rag'batlantirishga yo'naltirilgan fiskal siyosat qoidalari va byudjet xarajatlari samaradorlik ko'rsatkichlarini ishlab chiqishda

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.01.2022 йилдаги "2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида"ги ПФ-60-сон Фармони.

makroiqtisodiy institutlarni mustahkamlash, aholini ijtimoiy himoya qilishning samarali mexanizmini joriy etish, davlat boshqaruvi tizimi samaradorligini oshirish, ekologiya va resurslarni tejash siyosatini olib borish kabi institutsional islohotlarni amalga oshirish orqali erishish nazarda tutilgan.

Iqtisodiyotni globalashtirish sharoitida o'zgarib turuvchi raqobat muhiti va bozor sharoitlarini ilg'ab olish, ularning mohiyati hamda qonuniyatlarini chuqur tahlil qilishda ekonometrik usullar va modellardan foydalanish yordamida makroiqtisodiy indikatorlarni prognozlash, ko'p variantli qarorlardan muqobil qarorni tanlash, tavakkalchilik va noaniqlik sharoitida optimal iqtisodiy qarorlar qabul qilish, keyinchalik bu qarorlar bajarilishini kompyuter progrmmalari orqali monitoring qilish masalalarining nazariy va amaliy tomonlarini o'rganishda ekonometrik modellashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Dasturda qo'yilgan mavzu va masalalar 08.00.02-"Makroiqtisodiyot" ixtisosligi bo'yicha talabgorlarning faqatgina shu sohadagi umumiy bilim darajasini aniqlash bilan cheklanmasdan, balki shu sohadagi muammolar va ularning yechimlarini topish bo'yicha bilimga ega ekanligini namoyish eta olishini talab etadi.

1-mavzu. Makroiqtisodiy asoslar

Iqtisodiyot tushunchasi. Dastlabki makroiqtisodiy tahlil elementlari: “Kene jadvali”, V. Leontevning tarmoqlararo balansi. Iqtisodiyotga davlat aralashuvining zarurligi. Keyns nazariyasining mohiyati. Asosiy makroiqtisodiy muammolar. Uy xo‘jaliklari, firmalar, davlat va tashqi dunyo - makroiqtisodiyot sub’ektlari sifatida. Yopiq va ochiq iqtisodiyot. Makroiqtisodiyot usullari. Agregatlashning afzalliklari va kamchiliklari. Makroiqtisodiy modellar. Endogen va egzogen o‘zgaruvchilar. Doiraviy aylanish modeli. “Daromadlar-xarajatlar” va “resurslar-mahsulotlar” oqimi. Qarama-qarshi oqimlar o‘rtasidagi tenglikning buzilishi sabablari. “Oqimdan chetga chiqish” va “chetdan oqimga qo‘shilish”lar. Makroiqtisodiy siyosat ko‘rinishlari.

2-mavzu. Iqtisodiy faoliyat natijalarini o‘lchash

Yalpi ichki mahsulot (YaIM) ko‘rsatkichining mohiyati. Rezident. Oraliq hamda yakuniy tovarlar va xizmatlar. Bozor baholari. YaIMni hisoblashning ishlab chiqarish usuli. Qo‘shilgan qiymat, bir qiymatni ikki bor hisobga olishni istisno etish. YaIMni xarajatlar bo‘yicha hisoblash. Shaxsiy iste‘mol xarajatlari. Yalpi investitsiyalar. Tovarlar va xizmatlarning davlat xaridi. Sof eksport. O‘zbekiston Respublikasida YaIMning ishlab chiqarish hamda yakuniy iste‘molga ko‘ra tarkibi. YaIMni daromadlar bo‘yicha hisoblash. Boshlang‘ich daromadlarning taqsimlanishi va qayta taqsimlanishi. Yalpi milliy daromad. Sof ichki mahsulot. Sof milliy daromad. Shaxsiy daromad. Shaxsiy tasarrufdagi daromad. Iste‘mol. Jamg‘arish. Yalpi milliy tasarrufdagi daromad. Asosiy makroiqtisodiy ayniyatlar. Daromadlar va xarajatlar tengligi. Investitsiyalar va jamg‘armalar tengligi. Xususiy, davlat va tashqi dunyo jamg‘armalari. Nominal va real YaIM. Baholar indekslari. YaIM deflyatori (Paashe indeksi). Iste‘mol narxlari indeksi (INI). Fisher indeksi. YaIMni hisoblashdagi qiyinchiliklar.

3-mavzu. Umumiy makroiqtisodiy muvozanat: yalpi talab – yalpi taklif modeli

Yalpi talab tushunchasi. AD egri chizig‘i. Baho omillari. Foiz stavkasi samarasi. Boylik samarasi va import xaridlari samarasi. AD egri chizig‘i traektoriyasi. Pulning miqdoriy nazariyasi. Baholar darajasi va yalpi talab o‘rtasidagi teskari bog‘liqlik. Bahodan boshqa omillarning yalpi talabga ta‘siri. Iste‘mol xarajatlaridagi, investitsiya xarajatlaridagi, davlat xarajatlaridagi va sof eksportdagi o‘zgarishlar. Yalpi taklif tushunchasi va egri chizig‘i. Resurslar bahosining o‘zgarishi. Unumdorlikning o‘zgarishi. Soliqlarning o‘zgarishi. Yalpi taklifdagi o‘zgarishlar. Yalpi taklifning klassik modeli. Nominal kattaliklarning o‘zgaruvchanligi. Real kattaliklarning qat‘iyligi. Baholar o‘zgarishining mehnat bozoriga ta‘siri. AS egri chizig‘ining vertikalligi. AS egri chizig‘ining ishlab chiqarish omillari va texnologiyalar ta‘sirida siljishi. Yalpi taklifning keynscha modeli. Nominal kattaliklarning nisbatan qat‘iyligi. Real kattaliklarning nisbatan o‘zgaruvchanligi. Yalpi talab ta‘sirida yalpi taklif egri chizig‘idagi siljishlar. Baholarning muvozanatli darajasi. Ishlab chiqarishning muvozanatli hajmi. Umumiy muvozanat tushunchasi.

Valrasning umumiy muvozanat tenglamasi. AD-AS modelida muvozanatning ta'minlanishi mexanizmi. Talab shoklari. Taklif shoklari. Yalpi taklif o'zgarishining oqibatlari. Barqarorlashtirish siyosati. Pul taklifi va davlat xarajatlarining o'zgartirilishi.

4-mavzu. Real iqtisodiy davrlar nazariyasi

Akselerator mul'tiplikatori. Rag'batlantiruvchi pul-kredit siyosati sharoitida uzoq muddatli muvozanatga o'tish jarayoni. Rag'batlantiruvchi fiskal siyosat sharoitida uzoq muddatli muvozanatga o'tish jarayoni. Real iqtisodiy davrlar nazariyasi. "Real yalpi talab - real yalpi taklif" modelidagi davriy tebranishlar. Mehnat taklifidagi vaqtincha almashtirish. Soliq-byudjet siyosatidagi o'zgarishlar. Ishlab chiqarish texnologiyasida keskin o'zgarishlar. Mehnat taklifining mikroiqtisodiy tahlili va texnologiyaning keskin o'zgarishi oqibatlari. Real iqtisodiy davr modeli. Real iqtisodiy davr nazariyasi bo'yicha munozaralar. Daromadning o'zgarish traektoriyasi. Divergent, konvergent va siklik tebranishlar. Yalpi talabning dinamik funksiyasi. Yalpi taklifning dinamik funksiyasi. Yalpi taklif egri chizig'i. Yalpi talab egri chizig'i. Mehnat taklifida vaqtincha almashtirishning samarasi. Mehnatning vaqtincha nisbiy narxi. Texnologik shoklar. Kalibrlash.

5-mavzu. Lukas modeli: o'zgarmas kattaliklar va nomukammal ma'lumotlarga ega iqtisodiyot

Qisqa muddatli yalpi taklif modellari. O'zgarmas (qattiq) ish haqi modeli. Ishchilarning noto'g'ri tushunchalari modeli. Nomukammal ma'lumotlar modeli. O'zgarmas (qattiq) narx modeli. Real ish haqining davriy tebranishlari. Filips egri chizig'i. Inflyatsiya va ishsizlikning o'zaro bog'liqligi. Filips egri chizig'i va yalpi taklif. Iqtisodiy siyosatning oqibatlari. Inflyatsiyaga qarshi kurashda yo'qotishlar va natijalar nisbati. Lukas tanqidi. Kaplin-Spalber modeli. Yalpi taklifga zamonaviy qarashlar. Menyu narxi va yalpi talabning tashqi ta'siri. Narxlar va ish haqining kechikishi. Retsessiya muvofiqlashtirishning yetishmasligi sifatida. Gisterezis (uzilish) gipotezasi. Real ish haqining kontrasiklik xususiyati. Real ish haqining prosiklik xususiyati. Real ish haqining asiklik xususiyati.

6-mavzu. Iqtisodiy sikllar

Iqtisodiy davrlarning mohiyati. Iqtisodiy tebranishlarning sabablari: Siyosiy hodisalar. Jahon bozorida energoresurslar narxlarining o'zgarishi. Tabiat hodisalari. Talab va taklif o'rtasidagi nisbat. Yalpi xarajatlardagi o'zgarishlar. Iqtisodiy davrlarning bosqichlari va ularning tavsifi. Iqtisodiy tebranishlarning turli tarmoqlarga ta'siri. Iqtisodiy tebranishlarning hozirgi kundagi xususiyatlari. Iqtisodiy tebranishlarga bozorlardagi monopol tuzilmalar, davlatning tartibga soluvchilik roli, ilmiy texnika taraqqiyoti va ishlab chiqarishning baynalminallashuvi ta'siri.

7-mavzu. Inflyatsiya va ishsizlik

Inflyatsiya: mohiyati, hisoblanishi va turlari. Inflyatsiya sur'ati. Inflyatsiyaning sabablari, pulning miqdoriy nazariyasi. Pulning aylanish tezligi ortishi. Mahsulot ishlab chiqarish hajmlarining pasayishi. Iqtisodiyotdagi monopolizm darajasi. Davlat xarajatlari. Inflyatsion soliq. Inflyatsiyaning sur'atlariga ko'ra turlari. Talab inflyatsiyasi: mohiyati va modeli. Inflyatsion kutish. Inflyatsiyaning kritik nuqtasi. Xarajatlar inflyatsiyasi: mohiyati va modeli. Firmalar monopolizmi va kasaba uyushmalari monopolizmi. Xomashyo va energiya baholarining o'sishi. Talab va taklif inflyatsiyasining qo'shilishi modeli. Inflyatsion spiral. Kutilgan va kutilmagan inflyatsiya. Inflyatsiya va foiz stavkalari. Fisher samarasi. Inflyatsiyaning ijtimoiy oqibatlari. Inflyatsiya va ishsizlik. Fillips egri chizig'i. Inflyatsiya sur'ati va ishsizlik darajasi o'rtasidagi optimal mutanosiblik. "Karaxt qilib davolash" va gradualizm. Adaptatsiya siyosati. Baholar va daromadlar siyosati. Inflyatsiyaning targetlash.

Ishsizlik tushunchasi. Ish bilan bandlar va ishsizlar. Ishsizlikning neoklassik va keynscha konsepsiyalari. A. Piguning neoklassik konsepsiyasi. Real ish haqi, ishchi kuchi taklifi va unga talab. Ishsizlikning keynscha konsepsiyasi. Bandlilik multiplikatori. Ishsizlik turlari va ish bilan to'la bandlik. Ishsizlikning haqiqiy va tabiiy darajasi. Potensial va haqiqiy YaIM. Ishsizlikning iqtisodiy oqibatlari. Ouken qonuni. Ishsizlikning ijtimoiy oqibatlari. Tabiiy ishsizlik darajasi. Real ish haqining qat'iyligi (o'zgarmasligi) va ishsizlik kutilmalari. Shapiro-Stiglitz modeli. Bandlik darajasi. Ishchi kuchi tarkibidan chiqib ketish darajasi. Ishsizlik nafaqasi. Real ish haqining qat'iyligi. Ish haqining samarali stavkalari. Muvozanatdan yuqori samarali ish haqi. Qayta ishga joylashish imkoniyati.

8-mavzu. Iste'mol, jamg'arish va investitsiya funksiyalari

Yalpi talab komponentlari orasida iste'molning o'rni. Iste'mol funksiyasining algebraik va grafik ko'rinishi. "Asosiy psixologik qonun". Avtonom iste'mol. Daromad (shaxsiy tasarrufdagi daromad) va iste'mol o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik. Jamg'arish funksiyasi va grafigi. Foiz stavkasi va jamg'arish. Xususiylar, davlat va tashqi dunyo jamg'armalari. Iste'molga (ARS) va jamg'arishga o'rtacha moyillik (APS). Iste'molga (MRS) hamda jamg'arishga (MPS) chegaraviy moyillik. "Kuznes topishmog'i". "Permanent daromad" konsepsiyasi. "Hayot davri" konsepsiyasi. O'zbekiston Respublikasida iste'mol va jamg'arish jarayonlari xususiyatlari.

Investitsiya tovarlariga talabning yalpi talabdagi o'rni. Avtonom investitsiyalar. Foiz stavkasi. Kutilayotgan sof foyda normasi. Tobin koeffitsienti. Investitsiyalarga talab funksiyasi. Investitsiyalar dinamikasini belgilovchi boshqa omillar. Akselerator modeli. To'liq investitsiya funksiyasi. Investitsiyalashga chegaraviy moyillik. Investitsiyalarning beqarorligini belgilovchi omillar. O'zbekiston Respublikasi investitsiya siyosatining o'ziga xos xususiyatlari.

9-mavzu. Umumiy iqtisodiy muvozanatning neoklassik modeli

Resurslar bozorida muvozanat. Milliy daromadni taqsimlashning neoklassik nazariyasi. Ish haqi real miqdorini oshirishning individual mehnat taklifiga ta'siri. Soliq-byudjet siyosatining muvozanatga ta'siri. Investitsion talab o'zgarishining muvozanatga ta'siri. Ish haqining real stavkasi. Kapital narxining real ijarasi. Iqtisodiy foyda. Iste'mol funksiyasi. Investitsiya funksiyasi. Iste'molga chegaralangan moyillik. Nominal foiz stavkasi. Real foiz stavkasi. Xususiy jamg'armalar. Jamoat (davlat) jamg'armalari. Milliy jamg'armalar. Soliq-byudjet siyosati.

10-mavzu. Keynsning makroiqtisodiy muvozanat nazariyasi

Bozor mexanizmi tomonidan yalpi talab va yalpi taklif muvozanati ta'minlanishining doimiy emasligi. Investitsiyalash va jamg'arish rejalarining turlicha ekanligi.

“Daromadlar - xarajatlar” modeli – Keyns xochi. Haqiqiy va rejalashtirilgan xarajatlar. Modelni tuzishdagi asosiy shartlar. Sof eksport funksiyasi. Importga chegaraviy moyillik. Modelda makroiqtisodiy muvozanatga erishish mexanizmi. Tovar - moddiy zahiralarning rejalashtirilmagan o'zgarishlari. Haqiqiy investitsiyalar va rejalashtirilgan investitsiyalar tengligi. Zaxiralarning o'zgarishi. Avtonom xarajatlar dinamikasi va uning ta'sirida muvozanatli YaIM hajmining o'zgarishi. Multiplikator samarasi. Avtonom xarajatlarning multiplikatsiyasi mexanizmi. Iste'molga chegaraviy moyillik va multiplikatsiya samarasi. Multiplikator formulasi. Retsessiya va inflyatsiyaga xos uzilish. Tejamkorlik paradoksi (taajjubi). Jamg'armalar oshirilishining iste'mol va yalpi talab hajmlariga ta'siri.

11-mavzu. Davlat byudjeti. Soliqlar

Davlat byudjetining mohiyati, tarkibi va funksiyalari. Daromadlarni qayta taqsimlash. Iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish va rag'batlantirish. Innovatsion taraqqiyotini rag'batlantirish. Pul mablag'larining markazlashgan fondlarini tashkil etish va foydalanilishi ustidan nazorat. Davlat byudjeti daromadi. Davlat nobyudjet fondlari. Konsolidatsiyalashgan byudjet. Soliqlar. Nobyudjet to'lovlari. Soliqlarning turlari, funksiyalari. Davlat byudjeti daromadlarining soliqlar turlari bo'yicha tarkibi. Soliq siyosati. Soliqqa tortish mezonlari. Adolatlilik. Samaradorlilik. To'lovga qodirlilik. Soliq yuki. Laffer egri chizig'i. Chegaraviy soliq stavkasi. Davlat byudjeti xarajatlari. Davlatning iqtisodiyotda ishtiroki darajasi. Vagner qonuni. Ne'matlarni iste'mol qilish jarayonidagi tashqi samaralar. Ijobiy va salbiy samaralar. Byudjet taqchilligi. O'zbekiston Respublikasi davlat byudjetining daromadlari va xarajatlari tarkibi.

12-mavzu. Byudjet-soliq siyosati

Byudjet-soliq (fiskal) siyosati: mohiyati, maqsadlari, vositalari. Rag'batlantiruvchi va cheklovchi fiskal siyosat. Yopiq va ochiq iqtisodiyotda davlat xarajatlari multiplikatori. Soliq multiplikatori. Soliq multiplikatsiyasi mexanizmi. Balanslashgan byudjet multiplikatori. Soliqlarning kamaytirilishi samarasi va davlat xarajatlarining oshirilishi samarasi. Diskret fiskal siyosat. Davlat byudjeti taqchilligi va profitsiti. Nodiskret fiskal siyosat. Avtomatik barqarorlashtirgichlar. Progressiv soliq tizimi. Davlat transfertlari tizimi. Davriy taqchillik va davriy profitsit. Davlat byudjetining tarkibiy taqchilligi. Tarkibiy profitsit. Taqchillikni moliyalash usullari. Taqchillikni monetlashtirish va Oliver-Tanzi samarasi. Davlat qarzi o'sishining iqtisodiy oqibatlari: kapital zaxiralarining kamayishi, daromadlar miqdoridagi tengsizlik, iqtisodiy rag'batlarning zaiflashuvi, foiz stavkasining ko'tarilishi va mamlakat ishlab chiqarish potensialining pasayishi. O'zbekiston Respublikasi byudjet-soliq siyosatining o'ziga xos xususiyatlari.

13-mavzu. Pul taklifi. Pul bozorida muvozanat

Pul taklifi. Naqd pullar va depozitlar. Tijorat banklari tomonidan "pul massasining yaratilishi". Kredit multiplikatsiyasi. Depozitlarni majburiy zaxiralash normasi. Majburiy va ortiqcha zaxiralar. Bank multiplikatori. Pul taklifining qisqartirilgan modeli. Pullarning depozitlardan naqd pullarga oqib o'tishi, deponentlash koeffitsienti. Pul bazasi. Pul multiplikatori. Pul taklifining kengaytirilgan modeli. Markaziy bank tomonidan pul taklifini nazorat qilish va tartibga solish vositalari. Nazorat qilish imkoniyatlarini cheklovchi omillar. Pul taklifi. Baholar darajasi qayd qilingan va daromadlarning belgilangan darajasi sharoitida pul bozorida qisqa muddatli muvozanat. Foiz stavkasi va pul massasining muvozanatli darajalari o'zgarishiga daromadlar darajasi va pul taklifi o'zgarishining ta'siri. Pulning likvidliligi egri chizig'i (LM)- Xansen modeli. Keynscha pul siyosatining mohiyati. Likvidlilik tuzog'i. Likvidlilik tuzog'i sharoitida pul siyosatining samarasizligi. Pul bozorida uzoq muddatli muvozanat. Pul massasining ko'payishi va yalpi taklifning oshishi, real kassa qoldiqlari samarasi, M. Fridmenning monetar qoidasi. Pul taklifi, milliy daromad va kutilayotgan inflyatsiyaning uzoq muddatli o'sish sur'atlari.

14-mavzu. Bank tizimi. Pul-kredit siyosati

Bank tizimining tarkibi. Markaziy bank va tijorat banklarining funksiyalari. Banklarning asosiy operatsiyalari va bozor iqtisodiyotidagi roli. Pul-kredit siyosatining mohiyati, pirovard maqsadlari va oraliq mo'ljallar. Majburiy zahira normasi. Hisob stavkasi (qayta moliyalash stavkasi). Ochiq bozordagi operatsiyalar. Qayta sotib olish to'g'risida kelishuv (REPO). Qat'iy va yumshoq pul kredit siyosati. Pul - kredit siyosatining ta'sirini ishlab chiqarish hajmiga yetkazish mexanizmi. Yetkazish mexanizmidagi buzilishlar sabablari va oqibatlari. YaIMning o'sishi va

pul-kredit siyosati. Pul-kredit siyosatining koʻzda tutilmagan salbiy samaralari. Pul-kredit va byudjet-soliq siyosatini muvofiqlashtirish muammolari, siqib chiqarish samarasi. Oʻzbekiston Respublikasida bank tizimi barqarorligini oshirish va pul-kredit siyosatini takomillashtirishning asosiy yoʻnalishlari.

15-mavzu. IS-LM modeli

Xiks-Xansen modelining mohiyati. Ivestitsiya tovarlariga talabning oʻziga xos xususiyatlari, samarali talab. Modelning asosiy oʻzgaruvchilari va tenglamalari. Tovarlar bozoridagi muvozanat. IS egri chizigʻi. IS egri chizigʻining yotiqqligi. IS egri chizigʻining tenglamasi. IS egri chizigʻi siljishlarini belgilovchi omillar. Pul bozoridagi muvozanat. LM egri chizigʻi. Egri chiziqning yotiqqligi. LM egri chizigʻining tenglamasi. LM egri chizigʻining gorizontal, koʻtarilib boruvchi va vertikal kesimlarida multiplikator samarasi. Daromadlar, pulga talab va foiz stavkasi. LM egri chizigʻining algebrik natijasi. LM egri chizigʻi siljishlari. IS-LM modelidagi muvozanat. Tovar va pul bozoridagi muvozanat. Baholar darajasi pasayishi natijasida ikki bozor tizimida muvozanatning oʻzgarishi. IS-LM modelida byudjet soliq siyosati. Davlat xarajatlari va soliq stavkalarining oʻzgartirilishi. IS-LM modelida pul-kredit siyosati. Likvidlilik tuzogʻi. Investitsiya tuzogʻi. Baholar oʻzgarishi sharoitida ragʻbatlantiruvchi fiskal va pul-kredit siyosati. Modelda qisqa muddatli va uzoq muddatli muvozanat.

16-mavzu. Robert Solou modeli va endogen oʻsish

Iqtisodiy oʻsish: baʼzi muhim faktlar. Solou modeli. Model tavsifi. Jamgʻarma normasi oʻzgarishining taʼsiri. Barqaror holatlarni taqqoslash. Oltin qoida. Iqtisodiy oʻsish manbalarini hisoblash. Solouning qoldigʻi. Solou modelining kamchiliklari va ularni bartaraf etish usullari. Kapitalning ortib boruvchi intensivligi. Aktivlarning ortib borishi. Texnologik oʻsish surʼati. Isteʼmolning oʻsish surʼati. Daromadning dastlabki oʻsish surʼati. Mehnat unumdorligi. Doimiy samaradorlik bilan mehnat unumdorligi. Doimiy samaradorlik bilan mehnatning kapital bilan qurollanganligi. Mehnatni tejaydigan texnologik taraqqiyot. Oltin qoidaga mos keladigan barqaror holatga oʻtish. Omillarning umumiy unumdorligi. Kapital bilan qurollanganlikning (investitsiyalarning kritik qiymati) barqaror darajasini saqlab qolish uchun zarur boʻlgan investitsiyalar. Endogen ilmiy va texnologik taraqqiyot modellari.

Oʻsishning yangi nazariyasi (endogen oʻsish). Tadqiqot va ishlanmalar (R&D) modellari. Kapitallsiz model. Bilimlarni toʻplash modellarida endogen jamgʻarmalar. Bilimlarni toʻplash modellari va oʻsish nazariyasining markaziy muammolari. Mamlakatlararo daromadlardagi tafovutlar. Inson kapitali bilan kengaytirilgan Solou modeli. Empirik tadqiqot: Daromadlar oʻrtasidagi turli-tuman farqlarni tushuntirish. Ijtimoiy infratuzilma. Ishlab chiqarish, himoya va qaroqchilik modeli. Oʻsish surʼatlaridagi farqlar.

17-mavzu. Xalqaro savdo nazariyasi. Tashqi savdo siyosati

Xalqaro savdoning zarurligi va ko‘rinishlari. A. Smitning mutlaq ustunlik nazariyasi. D. Rikardoning nisbiy ustunlik nazariyasi. Ishlab chiqarish xarajatlari va o‘rin almashtirish xarajatlari doimiyligi shartlari. Ishlab chiqarish imkoniyatlari egri chiziqlari. To‘liq ixtisoslashish. O‘rin almashtirish xarajatlarining ortib borishi. Qisman ixtisoslashishdan maksimal manfaat ko‘rish. Xeksher-Olin nazariyasi. Mamlakatda va tashqi davlatlarda omillar o‘rtasidagi nisbat darajasi. “Leontev paradoksi (taajjubi)”. M. Porter nazariyasi. “Texnologik uzilish” nazariyasi. Jahon bozorida talab va taklif. Muvozanatli baho. Manfaatlarning taqsimlanishi.

Tashqi savdo siyosati: mohiyati va maqsadlari, usullari. Tarif va notarif usullari. Import tariflari. Tariflarning baholar darajasi, iste‘molchilar va ishlab chiqaruvchilarga ta‘siri. Davlat ko‘rgan yutuq. Milliy farovonlikning sof yo‘qotilishi. Ta‘riflarni yoqllovchi hamda ularga qarshi fikrlar. Yangi paydo bo‘lgan tarmoqlarni himoya qilish. Ichki bandlilik va davlat daromadlarining o‘sishi. Dempingdan himoya. Resurslarni raqobatbardosh bo‘lmagan sohalarga yo‘naltirish. “Optimal tarif”. Ishlab chiqaruvchilarga subsidiyalar. Tarifga nisbatan afzalliklari, kamchiliklari va qo‘llash muammolari. Eksportga bojxona bojlari: qo‘llashdan kutilgan maqsadlar, aholi turmush darajasi, ishlab chiqaruvchilar va davlat manfaatlariga ta‘siri. Eksportni «ixtiyoriy» cheklash: mohiyati va qo‘llanishining iqtisodiy natijalari. Eksport subsidiyalari va kompensatsiyalovchi import bojlari. Import kvotalari. Kvotalashning iste‘molchilar, ishlab chiqaruvchilar va davlat manfaatlariga ta‘siri. Import litsenziyalarini taqsimlash uslublari.

18-mavzu. To‘lov balansi. Valyuta kursi

To‘lov balansi tushunchasi, makroiqtisodiy roli, tuzish tamoyillari. Iqtisodiy hudud. Rezident. Operatsiyalar bahosi. Tashqi savdo balansi. Joriy operatsiyalar balansi. Tovarlar eksporti va importi. Omildan olingan daromadlar. eksportga va importga o‘xshash operatsiyalar. Sof joriy transfertlar. Joriy operatsiyalar balansi qoldig‘i va uni makroiqtisodiy tartibga solish. Kapital harakati va moliyaviy operatsiyalar balansi. Aktivlarni sotish va sotib olish. To‘lov balansi tarkibiy qismlari o‘rtasidagi aloqadorlik. Ichki va tashqi balans. To‘lov balansi tahlili. To‘lov balansi taqqilligi. To‘lov balansini makroiqtisodiy tartibga solish.

Valyuta bozori. Valyuta ayirboshlash zarurati. Chet el valyutasiga talab. Chet el valyutasini taklif etish. Chet el valyutasiga talab va uni taklif etishning kichik mamlakat modeli. Valyuta bozorida muvozanatning kichik mamlakat modeli. Valyuta kursi. To‘g‘ri, bilvosita va teskari kotirovka. Egiluvchan va qayd etilgan valyuta kursi. Valyutaning qadrsizlanishi va qimmatlashishi. Devalvatsiya va revalvatsiya. Nominal valyuta kursi. Real va real samarali valyuta kurslari. Xarid qobiliyati pariteti. Nominal va real valyuta kurslarining uzoq muddatli dinamikasi. Valyuta kursiga ta‘sir etuvchi omillar: foiz stavkalarining o‘zgartirilishi, ishlab chiqarishning real hajmlari, inflyatsiya, hukumat siyosati, savdo balansi, joriy

operatsiyalar balansi. Muvozanatli valyuta kursi. Makroiqtisodiy siyosatning muvozanatli valyuta kursiga ta'siri.

19-mavzu. Ochiq iqtisodiyot

Ochiq iqtisodiyotdagi milliy daromad. To'lov balansi. Deviz kursi. Nominal ayirboshlash kursi. Real ayirboshlash kursi. Xarid qobiliyati pariteti. Tuzatilgan foiz pariteti. Tartibga solinmagan foiz pariteti. Kichik ochiq iqtisodiyot. Tashqi savdo cheklovlari. Deval'vatsiya. Kapital hisobi va joriy operatsiyalar hisobi. Valyuta kurslari. Mandell - Fleming modeli. Suzuvchi kurs. Suzuvchi kurs sharoitida soliq-byudjet siyosati, pul-kredit siyosati, tashqi savdo siyosati. Qayd etilgan ayirboshlash kursi sharoitida soliq-byudjet siyosati, pul-kredit siyosati, tashqi savdo siyosati. Mandell - Fleming modelining algebraik ko'rinishi (chiziqli bog'liqliklar mavjud holatda). Mandell - Fleming modelida iqtisodiy siyosat mul'tiplikatorlari. Valyuta bozoridagi muvozanat. Ichki foiz stavkasi global darajadan past. Ichki foiz stavkasi global darajadan yuqori. Mandell - Fleming modelidagi "Daromad - valyuta kursi" koordinatalarida umumiy muvozanat. "Daromad - valyuta kursi" koordinatalarida rag'batlantiruvchi soliq-byudjet siyosati oqibatlari. Deval'vatsiyaning oqibatlari.

20-mavzu. Abadiy davomiylik va bir davrda yashayotgan avlodlar modeli

Modelning umumiy tavsifi. Omillar bozori. Barqaror muvozanat. Solou modelining o'xshash nusxasi. Mehnat va bilimning o'sish darajasi. Kapital jamg'arish. Raqobatlashuvchi firmalar. O'zgarmas uy xo'jaliklari soni. Infinite-horizon. Remsey. Kass. Kupmens. Ramsey-Cass-Koopmans modeli va Diamond modelining farqlari. Ijtimoiy ta'minot va kapital jamg'arish. Uzoq muddatli muvozanatga yo'naltirilgan iqtisodiy siyosat. Errou - Debro usuli. Iqtisodiyotga yangi uy xo'jaliklarining kirib kelishi. Uy xo'jaliklari va firmalarning xatti-harakatlari. Uy xo'jaliklarini maksimallashtirish muammosi. Iqtisodiyot dinamikasi. Balanslashgan o'sish yo'li. Ijtimoiy optimum.

21-mavzu. Makroiqtisodiy siyosatni amalga oshirishdagi muammolar

Faol va passiv makroiqtisodiy siyosat. Inflyatsiya va ishsizlikning qiyosiy xarajatlari. Iqtisodiyotning holati to'g'risida ma'lumotlarning nomuvofiqligi. Oqilona umidlar va Lukas tanqidi. Vaziyatlar yoki qoidalar bo'yicha siyosat. Iqtisodiy siyosatning dinamik nomuvofiqligi. Siyosiy sikl masalalari. Dinamik yangi keynscha modellarning shakllanish bloklari. Oldindan belgilangan narxlar: Fisher modeli. Qayd etilgan narxlar: Teylor modeli. Davlatga bog'liq narxlar. Empirik dasturlar. Inflyatsiya inersiyasi bilan narxlarni bosqichma-bosqich tuzatish modellari. Faol iqtisodiy siyosat. Passiv iqtisodiy siyosat. Iqtisodiy siyosatdagi bo'shliq (lag). Tashqi lag. Ichki lag. Dinamik nomuvofiqlik. Ish haqi va narxlarni boshqarish. Daromadlar siyosati.

22-mavzu. Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga pandemiyaning ta'siri

Yalpi ishlab chiqarishni doimiy o'sishini taminlashda pandemiyaning ta'sirini kamaytirish. Pandemiyaning ta'sirini kamaytirish maqsadida, Yalpi talabni rag'batlantirish.

Yalpi ishlab chiqarishining barqaror o'sishini, resurslarning to'liq bandligini, inflyatsiyaning past sur'atlarini va to'lov balansining muvozanatini ta'minlash nuqtai nazaridan mamlakat iqtisodiyotini bir butun holda tartibga solishda pandemiyaning sharoitini kamaytirish.

Pandemiya sharoitida oqilona byudjet-soliq (fiskal) siyosatini olib borish. Pandemiya sharoitida Rag'batlantiruvchi va cheklovchi fiskal siyosat. Pandemiya sharoitida davlat xarajatlari multiplikatori. Pandemiya sharoitida soliqlarga ta'til berish va davlat xarajatlarini oshirilishi samarasi. Pandemiya sharoitida davlat byudjeti taqchilligi. Davlat qarzi o'sishining iqtisodiy oqibatlarini: Pandemiya sharoitida O'zbekiston Respublikasi byudjet-soliq siyosatining o'ziga xos xususiyatlari.

TAVSIYA ETILADIGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Rasmiy nashr. – Toshkent: “O'zbekiston” nashriyoti, 2023 yil
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги ““Ўзбекистон — 2030” стратегияси тўғрисида” ПФ-158-сон Фармони
3. O'zbekiston Respublikasining 2022 yil, 28 yanvardagi “2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi PF-209-son Farmoni
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi tadbirkorlik sub'ektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakili institutini ta' sis etish to'g'risida. 2017 yil 5 may, PF-5037-son. - <https://lex.uz/docs/3193118>
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va iqtisodiy siyosat samaradorligini oshirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida”gi 2019 yil 8 yanvardagi PF-5614-sonli farmoni, O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi axborot tizimi (www.lex.uz).
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqobat muhitini yanada rivojlantirish va iqtisodiyotdagi davlat ishtirokini qisqartirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi Farmoni. 2020 yil 6 iyul, PF-6019-son. - <https://lex.uz/docs/4887654#4889230>

8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 2 martdagi “2017 — 2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini «Ilm, ma‘rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida”gi PF-5953-sonli farmoni.

9. Tadbirkorlik faoliyati va o‘zini o‘zi band qilishni davlat tomonidan tartibga solishni soddalashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ–4742–son, 2020 yil 8 iyun.

10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 avgustdagi “Erkin iqtisodiy zonalar samarali faoliyat ko‘rsatishi uchun vazirliklar, idoralar va joylardagi davlat hokimiyati organlarini muvofiqlashtirishni kuchaytirish va ularning mas’uliyatini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3175-sonli qarori.

11. Romer D. Advanced Macroeconomics. 5th ed. — McGraw-Hill, 2018. - 800 p. — ISBN 1260185214.

12. N. Gregory Mankiw. Macroeconomics. 12 th edition. Harvard University. NY.: Worth Publishers, 2024

13. Abel A.B., Bernanke B.S., Croushore D. Macroeconomics. 8 th edition. USA: Amazon, 2013

14. Дэвид Ромер. Высшая макроэкономика: учебник /пер. с англ. под науч. ред. В. М. Полтеровича. 2-е изд. Москва: Издательский дом Высшая школа экономики, 2015. – 854 с

15. Amirov L.F. Makroiqtisodiyot-2. Darslik. Toshkent: 2021 y

16. Berkinov B.B. Institutsional iqtisodiyot: Darslik. 3-nashr, qayta ishlangan. – T.: Iqtisodiyot, 2025. – 256 b.

17. Monetar siyosatning 2024–2025 yillar davriga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari.

18. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki yillik hisoboti. 2025 yil.

19. Hajra Choudhury, “Elements of Workshop Technology”, Vol. I and II, Media Promoters and Publishers Pvt., Ltd., Mumbai, 2013.

20. Serope Kalpajian, Steven R.Schmid, “Manufacturing Processes for Engineering Materials”, 4/e, Pearson Education, Inc. 2014.

21. www.gov.uz

22. www.mfer.uz

23. www.uza.uz

24. www.stat.uz

25. www.lex.uz.

26. www.sharh.uz